

УДК 262.14:504

*Людмила Квік***ЕКОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ СЬОГОДЕННЯ
У ВЧЕННІ ПАПИ БЕНЕДИКТА XVI**

У статті розглянуто проблему екологічної кризи XX – XXI ст., виокремлено її основні причини та можливі наслідки. Зокрема, досліджено вчення папи Бенедикта XVI на предмет подолання екологічної кризи та усунення її основних причин виникнення. Проаналізовано бачення папою екологічної ситуації сьогодення в контексті глобальних загроз для людства.

Ключові слова: екологія, людство, Бенедикт XVI, екологічна криза, суспільство, Католицька Церква.

*Liudmyla Kvik***ECOLOGICAL IMPERATIVE IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES OF TODAY
IN THE DOCTRINE OF POPE BENEDICT XVI**

In the article consider the problem of ecological crisis XX – XXI centuries, distinguishes its main causes and possible consequences and examines the main ways to overcome it. Researched doctrine of Pope Benedict XVI on the subject of environmental protection and addressing the threats of environmental disaster from Christian positions. We analyzed of Pope vision of the environmental situation in the context of today's global threats to humanity. Researched doctrine of Pope Benedict XVI from the position of environmental issues in the modern world, the author concludes that his ecological doctrine is basically anthropocentric. As Pope encourages people to preserve the environment not to the nature but to the humans. He warned humanity from excessive the use of natural resources for two reasons: First, for the life and health of man himself, because consumer attitude towards nature has devastating consequences and even is a threat to to humanity; secondly, the earth and all of creation was created for all ages and peoples and Humanity must take care of nature and preserve it for future generations.

Key words: ecology, humanity, Benedict XVI, environmental crisis, society, the Catholic Church.

*Людмила Квик***ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ИМПЕРАТИВ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНЫХ УГРОЗ СОВРЕМЕННОСТИ
В УЧЕНИИ ПАПЫ БЕНЕДИКТА XVI**

В статье рассматривается проблема экологического кризиса XX – XXI вв., выделяются ее основные причины и возможные последствия. В частности исследуется учение папы Бенедикта XVI на предмет преодоления экологического кризиса и устранения ее основных причин возникновения. Анализируется видение папой экологической ситуации настоящего в контексте глобальных угроз для человечества.

Ключевые слова: экология, человечество, Бенедикт XVI, экологический кризис, общество, Католическая Церковь.

Постановка проблеми. Сучасний світ усім своїм науковим та технічним прогресом XX – XXI ст. зорієнтований на глобальний розвиток суспільства, покращення та максимальне вдосконалення життя людства загалом та кожної людини зокрема. Як вдало підкреслює кардинал Йозеф Рацингер, «сьогодні суспільною свідомістю керують три цінності – прогрес, наука і свобода – і їх неправдоподібно одностороннє трактування становить водночас загрозу для сучасного морального розуму» [10, с. 27]. І справді, ми можемо спостерігати неймовірні досягнення в різноманітних галузях науки та в технічному прогресі, однак також очевидна і втрата моральних орієнтирів людства. Суспільство володіє просто вражаючими досягненнями, могутніми засобами глобальних комунікацій, різними знаннями та, що головне, історичним досвідом, яким воно дуже часто нехтує. При цьому в гонитві за цивілізаційним прогресом людство зіштовхується з кризою, яку саме породило, а саме – з екологічною катастрофою, що у XXI ст. стає глобальною загрозою сьогодення. Екологічна криза це наслідок споживацького ставлення людини в гонитві за вдосконаленням життя. На жаль, переслідуючи таку мету, сьогодні людство стоїть на порозі самознищення спричиненого антропогенним виснаженням довкілля. Так, папа Бенедикт XVI (понтифікат його тривав від 19 квітня 2005 р. до 28 лютого 2013 р.; його ім'я при народженні Йозеф Алоїс Рацингер; сьогодні він Папа Римський-емерит) в одній зі своїх енциклік констатує, що споживацьке ставлення людства до навколишнього середовища досягло критичного рівня [1]. Він говорить «Людина дозволила собі керуватися егоїзмом,

забувши про заповідь Бога, і в стосунках із творінням поводитися як експлуататор, бажаючи проявити своє абсолютне панування над ним. Але істинний сенс початкового наказу Бога, як це прекрасно показано в Книзі Буття, полягав не в тому, щоб наділити людину владою, але, швидше в тому, щоб закликати її до відповідальності» [8, п. 6]. Підґрунтя цим словам папи знаходимо у Святому Письмі в книзі Буття: «І благословив їх Бог і сказав їм: «Будьте плідні й множьтея і наповняйте землю та підпорядкуйте її собі» (Бут. 1, 28).

Джерельною базою дослідження стали документи Католицької Церкви [4; 6; 7], енцикліки та послання папи Бенедикта XVI [1; 8; 9; 10; 13], папи Павла VI [17], св. Папи Івана Павла II [14] та папи Франциска [15], а також дослідження закордонних та вітчизняних учених [2; 5; 11].

Основна **мета** статті полягає в дослідженні проблеми екологічної кризи та виокремлення шляхів її подолання у вченні папи Бенедикта XVI.

Виклад основного матеріалу. Однією з початкових точок усвідомлення людством екологічних проблем на глобальному рівні вважають Конференцію Організації Об'єднаних Націй (ООН) із проблем середовища, що оточують людину, (так звана Стокгольмська конференція), що відбулася 5–16 червня 1972 р. Під час цієї конференції була прийнята Стокгольмська декларація, яка встановила 26 принципів збереження довкілля [3]. З нагоди конференції було встановлено Всесвітній день довкілля – 5 червня.

Однак однією з перших, хто активно зреагував на загрози екологічної кризи та її глобальні наслідки, була Католицька Церква. Адже ще за рік до Стокгольмської конференції 1972 р. був опрелюднений апостольський лист «*Octogesima Adveniens*» (1971 р.) папи Павла VI (1963–1978 рр. понтифікату), у якому він застерігає людей від нерозумного використання природних ресурсів, наслідком чого є руйнування довкілля та умов життя людства [17]. Також у 1971 р. на синоді єпископів Католицькою Церквою був проголошений документ «*Dei iustitia in mundo*» («Про справедливість у світі»), який виступає на захист довколишнього середовища і закликає людство не руйнувати світ, але турботливо ставитися до благ природи [12]. Свою позицію з питань екології Католицька Церква висловила на тій же Стокгольмській конференції, яка була викладена в Заяві голови делегації Папського Престолу. Основними тезами Заяви було твердження про те, що Католицька Церква вважає, що захист довкілля, у процесі економічного розвитку, вимагає від людства відповідних зусиль як на національних, так і на міжнародному рівнях. А також гармонія між людством і природою може відновитися тільки в тому випадку, коли пріоритет людських цінностей буде відповідати принципу: «більше бути» замість «більше мати». Своєю чергою держава Ватикан дбає про довкілля в межах власної території [4, с. 530].

Катехизм Католицької Церкви (далі ККЦ) питання збереження довкілля розглядає в контексті сьомої Божої Заповіді – «не вкради!». Тобто не розкрадати, шляхом надмірного споживання, загальне добро людства яким є природні ресурси, «тварини, як і рослини та неживі предмети, призначені за своєю природою для загального добра людства, колишнього, теперішнього і майбутнього», тому ККЦ вимагає «релігійного пошанування цілісності створіння» [6, п. 2415]. Компендіум соціальної доктрини Католицької Церкви наголошує що «відповідальність за довкілля, спільну спадщину людства, поширюється не лише на вимоги нинішньої, а й майбутньої доби..., яку покладено як на окремі держави, так і на міжнародне співтовариство» [7, п. 467].

Загалом питанню збереження довкілля в Соціальному вченні Католицької Церкви, що формувалось, найбільше уваги приділяв нині святий Папа Іван Павло II (понтифікат його тривав від 22 жовтня 1978 р. до 2 квітня 2005 р.). Як вважає професор Володимир Шеремета, який є керівником Бюро Києво-Галицького Верховного Архiepiscopства УГКЦ із питань екології, все віронавчальне вчення св. папи Івана Павла II пронизане «зеленою ниткою» екологічної тематики [5].

Уже перша енцикліка цього папи мала назву «*Redemptor Hominis*» – «Відкупитель людства» (1979 р.) і була присвячена, зокрема й основним глобальним проблемам людства та шляхам їх вирішення, що базуються на глибокому розумінні людської сутності. Однією із загроз Святий Отець вважає споживацьку ментальність людини. У своєму вченні папа конкретно аналізує прояви екологічної кризи та наголошує на її основоположних причинах. Однією з них є внутрішня моральна та духовна криза людини, яка є наслідком відвернення людини від Бога та втрати духовного зв'язку з Ним [14]. До того ж, у своїй іншій енцикліці «*Sollicitudo Rei Socialis*» – «Турбота про соціальну дійсність» (1987 р.), що була приурочена до 20-ліття виходу у світ енцикліки «*Redemptor Hominis*» папа наголошує, що людство підпорядковане як біологічним так і моральним законам у своєму ставленні до природи і ці закони не можна безкарно порушувати [18, с. 875]. В. Шеремета вважає, що апогеєм екологічного вчення св. папи Івана Павла II став апостольський лист «*Ecclesia in America*» (1999 р.), у якому папа вкотре наголошує, що, виходячи з віри в Бога Творця, для кожної людини впливають

конкретні обов'язки щодо довкілля [5, с. 76]. У тому ж таки апостольському листі Іван Павло II наголошує, що безвідповідальне руйнування природи людиною як одним із найважчих гріхів, що кличуть про помсту до неба [5, с. 77].

І хоча руйнування природи не має у переліку гріхів, що кличуть про помсту до неба, який подає до вірування Католицька Церква, однак споживацька ментальність і руйнування довкілля належить до гріха умисного людинобвиства. Адже дедалі частіше стаються природні катаклізми, що забирають мільйони життів, спричинені втручанням людини в природній процес та непоміркованим використанням природних ресурсів. Усе більше людей стають жертвами забруднення води та повітря, все більше дітей народжуються з різними патологіями спричиненими забрудненим довкіллям. До того ж, сучасне суспільство не лише шкодить саме собі, але ще й своєю діяльністю позбавляє здорового життєвого середовища прийдешнього покоління. Також і нинішній понтифік – папа Франциск у своїй енцикліці «Laudatosi» – «Славен будь» (2015 р.) яка є найновішим документом Католицької Церкви з питань екології, задається питанням «який світ прагнемо передати тим, які прийдуть після нас, дітям, які тепер зростають?» [15, п. 160].

Проблеми екології також займають значну частину і в соціальному вченні наступника св. папи Івана Павла II папи Бенедикта XVI. Свою позицію в питанні збереження довкілля вперше як папа він виявив під час свого візиту в Туреччину 30 листопада 2006 р., де разом із Константинопольським Патріархом Варфоломієм I проголосили спільну декларацію, у якій було сказано: «Як глави Церков ми вважаємо одним із своїх обов'язків заохочувати і підтримувати всі зусилля, направлені на те, щоб захистити Боже створіння і передати майбутнім поколінням Землю, на якій вони могли б жити» [13].

Основною тезою екологічного вчення папи Бенедикта XVI є думка про те, що природа є ціллю і в жодному випадку не є ресурсом. «Природа є виразом любові та правди. Вона була перед нами і залишилася нам, дарована Богом як середовище життя» – підкреслював він [5, п. 48]. Людство не повинне ставитися до довкілля тільки як до невичерпного ресурсу, але як до творіння Божого, а значить повинно гідно дбати про природу. Людина руйнує довкілля через внутрішній спротив Божій волі. Егоїзм переповнює серце людини звідки виникає споживацьке ставлення та безвідповідальність за наслідки в майбутньому, що часто призводять до екологічних катастроф. Найгірше те, що такими діями людство впевнено крокує до самознищення.

В. Шеремета як основоположний акцент екологічного вчення Бенедикта XVI виокремлює зосередження уваги папою на взаємозв'язку між збереженням створіння і збереженням миру між народами [11]. Цій тезі папа присвячує послання з нагоди Всесвітнього дня Миру (1 січня 2010 р.), яке мало назву «Якщо хочеш плекати мир – оберігай створіння» [18]. У своєму посланні папа Бенедикт XVI констатує, що відсутність рівного доступу до ресурсів природи призводить до соціальних конфліктів. Говорячи про екологічну кризу, він детально зачіпає кожен її аспект ставлячи надзвичайно важливі екологічні питання глобального характеру, у яких криється і відповідь на них: «Як можна залишитися байдужим з огляду на такі явища, як глобальна зміна клімату, прогресуюче поширення пустель, зменшення та втрата продуктивності велетенських сільськогосподарських регіонів, забруднення рік і ґрунтових вод, втрата біологічного різноманіття, збільшення частоти та руйнівної сили природних катаклізмів і вирубка лісів у тропічних регіонах. Як можна обійти увагою зростаюче явище так званих «кліматичних біженців» – людей, які, внаслідок завданої довкіллю шкоди, були змушені залишити місця проживання, (часто разом із всім майном), йдучи назустріч небезпекам вимушеного переселення? Як можна залишитись бездіяльним перед лицем вже існуючих та потенційних конфліктів, які пов'язані з доступом до природних ресурсів?» [8, п. 4]. Водночас папа констатує, що ці питання мають безпосередній вплив на реалізацію таких фундаментальних людських прав як права на життя, здоров'я, харчування та розвиток. Він підкреслює, що не тільки загрози війн, терактів та міждержавних і міжрелігійних конфліктів сьогодні нависли над людством, але не менш тривожними є загрози, що виникають через зневагу, – або навіть зловживання – зневажливе ставлення до Землі і природних благ, дарованих нам Богом. Тому необхідно, щоб людство знову усвідомило і зміцнило «союз між людиною і довкіллям, який покликаний бути віддзеркаленням творчої любові Бога, від Якого ми походимо і до Якого ми тримаємо шлях» – наголошував він [8].

У своїй передостанній енцикліці «Caritas in Veritate» – «Любов у правді» (29 червня 2009 р.) папа Бенедикт XVI говорить про те, що довкілля дане Богом для всіх, і відповідальність за його використання лежить на людстві перед бідними та майбутнім поколінням [1, п. 48]. Саме через те, що людина дедалі менше зважає на інших людей і тим паче на всі творіння, і виникає екологічна криза. При цьому людство переживає ще й моральну та культурну кризу, оскільки воно втрачає моральні та етичні цінності, а без моральних орієнтирів не може дбати ні про що інше окрім себе. Папа наголошує, що «кризисні ситуації, які воно (суспільство) зараз переживає, – незалежно від того, чи мають

вони економічний, продовольчий, екологічний чи соціальний характер, – по суті, є також етичними, і всі вони зв'язані між собою. Вони вимагають від нас переосмислення дороги, по якій ми йдемо разом» [8, п. 5].

Досліджуючи вчення папи Бенедикта XVI, постійно констатуємо його думку про колективну відповідальність усього людства за збереження довкілля. Така відповідальність за природу є невід'ємною складовою християнської віри, адже, як наголошує Апостольський Нунцій в Україні у 2011–2015 рр. Томас Едвард Галліксон, «екологічна свідомість є логічним наслідком нашої християнської віри» [2, с. 8].

Папа Бенедикт XVI наголошує також і на поміркованому й справедливому споживанні природних ресурсів, адже вони однаковою мірою призначені для всіх поколінь і народів. Про проблему справедливості у використанні природних ресурсів ідеться також і в Душпастирській Конституції «*Gaudium et Spes*» – «Радість і надія» проголошеній на II Ватиканському соборі Католицької Церкви в 1965 р. (учасником якого був папа Бенедикта XVI, тоді кардинал Йозеф Рацінгер), де говориться, що «Землю і все, що її наповняє, Бог призначив для вжитку всіх людей і народів; тому створені блага мають бути у використанні всіх рівною мірою, за засадою справедливості, у супроводі любові» [4, с. 392]. Все екологічне вчення папи є антропоцентричним, адже людина – це вінець Божого творіння. Тому і збереження навколишнього середовища має на меті вберегти людство від самознищення, адже через знищення довкілля людина знищує себе саму. Але, варто зазначити, що папа застерігає людство від надмірного возвеличення природи, він наголошує на тому, що природа – це середовище для життя людини, бо саме людина є вінцем Божого творіння, «... поведження з природою як важливішої від самої людської особи спрямоване проти справжнього розвитку. Така настанова призводить до неопоганських позицій або до нового пантеїзму: з самої тільки природи, що розуміється в чисто натуралістичному сенсі, не може походити спасіння людини» написав він у своїй енцикліці [1, п. 48].

Висновки. Дослідження віронавчальної спадщини папи Бенедикта XVI з позицій проблем екології в сучасному світі дає нам змогу зробити висновок про те, що його екологічне вчення у своїй основі є антропоцентричним. Папа закликає людей до збереження навколишнього середовища не задля самої природи, але задля людини. Він застерігає людство від непоміркованого використання природних ресурсів з двох причин: по-перше, задля життя і здоров'я самої людини, адже споживацьке ставлення до природи має нищівні наслідки і навіть несе загрозу для людства; по-друге, земля і все творіння було створено для всіх віків і народів, людство повинно дбати про природу і зберегти її для наступних поколінь, адже «обов'язки, які ми маємо щодо середовища, поєднані з обов'язками, які ми маємо щодо особи як такої, як і стосовно інших» [1, п. 52]. Папа наголошує, що на сьогодні негативний вплив людства на довкілля досяг критичного рівня, а тому всі державні інституції повинні невідкладно об'єднати свої сили і направити їх на вирішення екологічної кризи, що загрожує стати глобальною катастрофою.

Перспективи подальших досліджень полягають у необхідності глибшого системного і міждисциплінарного дослідження віронавчальної спадщини папи Бенедикта XVI з огляду на глобальні екологічні загрози сьогодення.

Література:

1. Венедикт XVI. Любов у правді / Венедикт XVI. / пер. з італ. Ореста Дверницького, ЧСВВ – Жовква : Місіонер, 2010. – 128 с.
2. Галліксон Т.- Е. Вступне слово / Архиепископ Томас Едвард Галліксон // Відповідальність за створіння у вченні Папи Венедикта XVI : Екологічне вчення Церкви: у 2 т. / за ред. Володимира Шеремети. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2012. – Т. 2. – С. 8–9.
3. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml.
4. Душпастирська конституція про церкву в сучасному світі «*Gaudium et spes*» – «Радість і надія» / Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965) : Конституції, декрети, декларації. Коментарі ; пер. з лат. / Український католицький університет. – Львів : Свічадо, 2014. – 608 с.
5. Екологічне вчення Церкви : папа Іван Павло II на тему створіння та екології // ред. В. Шеремети. – Івано-Франківськ : Видавництво ІФТА, 2006. – 100 с.
6. Катехизм Католицької Церкви // Синод Української Греко-Католицької Церкви. – Жовква : Місіонер, 2002. – 772 с.
7. Компендіум соціальної доктрини // Папська рада «Справедливість і мир». – Київ : Кайрос, 2008. – 549 с.
8. Послання Папи Венедикта XVI з нагоди Всесвітнього дня миру 1 січня 2010 року на тему : «Хочеш платити мир – оберігай створіння!» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecoburougcc.org.ua/ekologichni>

dokumenti-tserkvi/apostolska-stolitsja/10-poslannja-papi-venedikta-xvi-z-nagodi-vsesvitnogo-dnja-miru-1-sichnja-2010-roku-na-temu-hochesh-plekati-mir-oberigaj-stvorinnja.

9. Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). В начале сотворил Бог... О творении и грехопадении / Йозеф (Бенедикт XVI) Ратцингер. – М. : Библийско-богословский институт св. апостола Андрея, 2009. – 137 с.

10. Рацінгер Й. Цінності в часи перемін. Долання майбутніх викликів / Йосиф Рацінгер / пер. з нім. О. Конкевича. – Львів : Місіонер, 2006. – 168 с.

11. Шеремета В. Екологічний імператив у соціальній доктрині католицької Церкви. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecoburougcc.org.ua/statti/63-ekologichnij-imperativ-u-sotsialnij-doktrini-katolitskoyi-tserkvi>.

12. Dei iustitiam Mundo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iupax.at/index.php/aktuell/termine/5-fremdepublikationen/120-1971-weltbischofssynode-de-iustitia-in-mundo.html>.

13. Gemeinsame Erkl?rung von Papst Benedikt XVI. Und Patriarch Bartholomaios I. Phanar, 30. November 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/november/documents/hf_ben-xvi_spe_20061130_dichiarazione-comune_ge.html.

14. John Paul II supreme pontiff encyclical letter «Redemptor Hominis». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis.html.

15. «Laudatosi?» – «Славен будь» – короткий виклад нової енцикліки Папи Франциска. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.radiovaticana.va/news/2015/06/18/%C2%ABlaudato_si%E2%80%99%C2%BB%E2%80%93%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4/1151363.

16. Munoz F.S. Die Position des Heiligen Stuhls gegen?ber der Umweltpolitik // Documentation of the Council of the European Bishops' Conferences Six Consultations for the Environmental Appointees. – ССЕЕ, 2006. – С. 529–534.

17. Octogesima adveniens // Apostolic Letter of Pope Paul VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_letters/documents/hf_p-vi_apl_19710514_octogesima-adveniens_en.html

18. «Sollicitudo Rei Socialis» // Католическая энциклопедия. Т. 5. Изд. францисканцев. – М., 2013. – С. 874–876.

Рецензент – професор кафедри філософії, соціології та релігієзнавства ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника» д. філос. наук, д. богослов'я (теології), професор С. Р. Кияк